

ПАВЛЕНОК О.І., ст. гр. МО-096

Наук. керів.: Заглада Р.Ю., к.е.н., доц.

АДИ ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

м. Горлівка

РИНОК ДЕРИВАТИВІВ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Рассмотрено понятие «дериватив», проанализирована необходимость использования деривативов на украинском фондовом рынке, указаны проблемы на пути развития украинского рынка производных финансовых инструментов.

Актуальність. Основною рушійною силою еволюції та розвитку механізмів ринкової економіки, зокрема фінансового ринку, є впровадження інновацій. Серед фінансових інструментів такими інноваціями є деривативи. Саме ринок деривативів може бути захисним бар'єром від ризиків, що виникають, а також основою для подальшого розвитку, розширення та зростання фінансового ринку України.

Питанням обігу похідних цінних паперів, особливостям їхнього впровадження на фінансовому ринку присвячені роботи таких вітчизняних та закордонних вчених-економістів, як Іващука Н., Гоффе В., Бойко К., Азаренкової Г., Глуценка В., Гуслистого А., Уоррена Е., Силантьєва С., Трояна Н., Блека Ф. та ін. Однак, незважаючи на достатню розробку даних питань, похідний ринок України ще залишається недостатньо розвинутим.

Мета дослідження: проаналізувати термін «дериватив», розглянути переваги та недоліки використання похідних фінансових інструментів, провести аналіз стану ринку деривативів в Україні, визначити існуючі проблеми.

Основна частина. Український фондовий ринок з кожним роком розвивається все активніше. Свідченням цього є вдосконалення його інфраструктури та поява нових інструментів торгівлі. Таким відносно новим сегментом біржової торгівлі є ринок деривативів.

Згідно з Законом України «Про оподаткування прибутку підприємств» дериватив – це «стандартний документ, що засвідчує право та (або) зобов'язання придбати або продати цінні папери, матеріальні або нематеріальні активи, а також кошти на визначених ним умовах у майбутньому» [2]. Деривативи засновуються на якомусь базовому активі, яким можуть виступати товари, фінансові інструменти, інші деривативи та різні індекси. Основою для існування похідних цінних паперів є майбутня невизначеність. З цього випливає, що основною функцією деривативів є страхування (хеджування) вірогідних ризиків та небажаних наслідків. Головне економічне значення деривативів полягає у тому, що вони надають можливість усім без винятку суб'єктам господарювання ефективно та еластично управляти ризиком [3].

Поява ринку похідних фінансових інструментів (строкового ринку) свідчить про те, що ринок базового активу є ліквідним та достатньо

розвинути. З появою строкового ринку у торговців з'являються і нові можливості, які до цього часу не були доступними, а саме: хеджування ризиків, часткове депонування коштів, можливість арбітражу [4]. У всьому світі торги строковими контрактами у десятки разів перевищують обороти на ринку базового активу. Необхідність впровадження механізмів строкової торгівлі в Україні розуміють як науковці, так і представники державної влади. Проте виконання цього завдання ускладнюється недосконалою нормативно-правовою базою, недостатньою психологічною підготовленістю суб'єктів господарювання до виконання операцій з деривативами, а також низькою зацікавленістю банків виступати у ролі фінансових посередників на даному ринку.

Доцільність застосування деривативів українськими банківськими установами зумовлена багатьма факторами. Похідні цінні папери є прибутковими інструментами інвестування, а також надають можливість учасникам ринку обирати необхідний їм рівень захисту від фінансових ризиків. Однак, загальносвітова тенденція підвищення ролі банківських установ на ринку похідних цінних паперів, характерна для розвинутих країн, поки що не поширилася на Україну. Однією з основних причин цього явища є відсутність у нашій державі досконалого законодавства, яке регулювало б операції з деривативами.

Відповідно, актуальною є побудова основ правового регулювання ринку деривативів в Україні, розроблення проектів нормативних документів, які могли б ефективно регулювати операції з деривативами. Відсутність в Україні законодавства, яке регулювало б обіг деривативів суттєво гальмує розвиток строкового ринку. Саме цим зумовлена складність використання похідних цінних паперів в нашій країні. Закони України, що регулюють операції з цінними паперами, не створюють цілісного правового поля для структурування ринку та впровадження у біржову практику похідних фінансових інструментів. Розробники біржового законодавства повинні враховувати досвід зарубіжних країн у цьому питанні. На даний момент операції з деривативами в Україні, в цілому, регулюються Положенням про вимоги до стандартної форми деривативів, Правилами випуску та обігу валютних деривативів, Правилами випуску та обігу фондових деривативів.

Не зважаючи на це, Україна має досвід використання деривативів – здебільшого на товарному ринку. Зокрема, форвардні угоди поширені на ринках нафтопродуктів та сільгосппродукції. Одним з найбільш ефективних інструментів фінансового ринку у розвинутих країнах вважається опціон. В Україні опціони часто використовують гравці ринку телекомунікацій. Наприклад, івано-франківська телекомунікаційна компанія ТТК кілька років тому випустила опціони на позачергове встановлення телефонних номерів. Водночас Укртелеком вже двічі реалізував опціони на купівлю акцій компанії, що можна вважати своєрідним початком розвитку ринку деривативів [5]. Експерти вважають, що саме опціони можуть вдихнути нове життя в діяльність на фінансовому ринку України. А ось термінові угоди на валюту недоступні ані банкам, ані промисловим компаніям через те, що ще

від кризового 1998 р. в Україні діє «тимчасова» заборона Національного банку України щодо укладання термінових контрактів з валютою.

Звернемо увагу на зміни в щорічних обсягах випуску деривативів та їх питому вагу у загальному обсязі випуску цінних паперів на вітчизняному фондовому ринку (рис. 1).

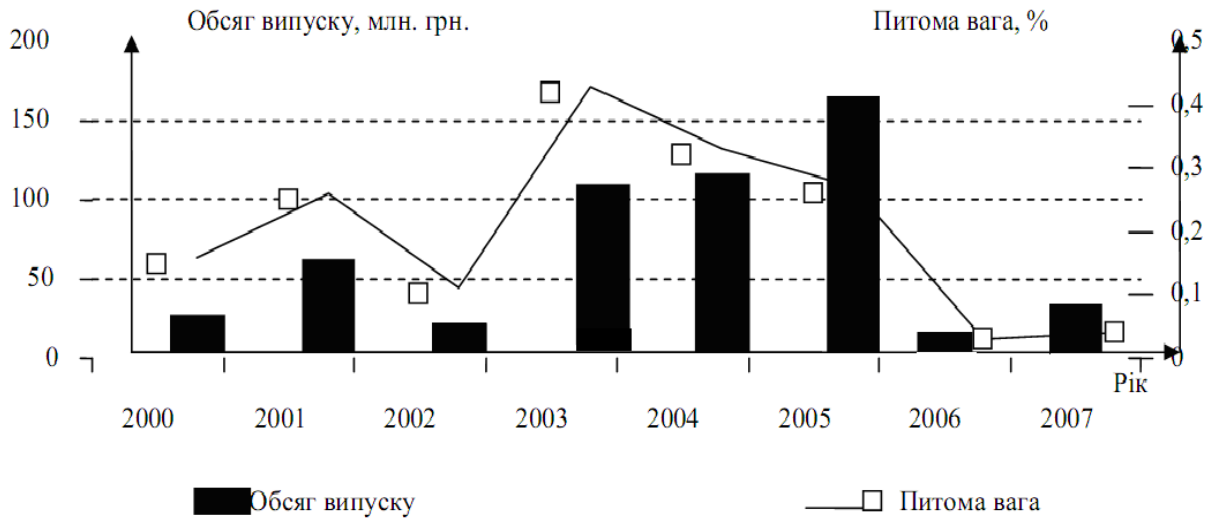


Рисунок 1 — Щорічні обсяги випуску деривативів на вітчизняному фондовому ринку

Як видно з даних на рис. 1, щорічний обсяг випуску деривативів є досить нерівномірним. При цьому, найбільший випуск деривативів припадає на 2005 р., найменший – на 2002 р. Однак варто відзначити, що питома вага обсягів випуску деривативів до загального обсягу випуску цінних паперів є дещо іншою. Найбільше значення питомої ваги обсягів випуску деривативів припадає на 2003 р., найменше – на 2006 р. Таким чином, однією з характерних ознак розвитку вітчизняного ринку деривативів є наявність лагового співвідношення між часовими залежностями щорічних обсягів випуску деривативів та питомої ваги таких випусків [6].

Не дивлячись на те, що деривативи позитивно впливають на розвиток фондового ринку та стан економіки в цілому, це також доволі ризиковані фінансові інструменти. Багато аналітиків пов'язують виникнення світової фінансової кризи з надмірним розвитком ринку деривативів. "Саме деривативи, що пов'язані з американськими іпотечними облігаціями, здетонували нинішню світову фінансову кризу. Банки США дали громадянам іпотечні кредити, під них "випустили" похідні папери. І віртуальні гроші, які продавали і перепродавали, пішли гуляти світом". Експерти оцінюють, що на світовому ринку у обігу знаходиться деривативів на 600 трильйонів доларів [4].

Висновки. Потреба в активізації вітчизняного ринку похідних фінансових інструментів є закономірністю, яка обумовлена потребою удосконалення фондової торгівлі в Україні. В нашій країні є передумови становлення ринку деривативів. На даний момент на ринку уже відбувається

торгівля валютними ф'ючерсами, а також опціонами на послуги зв'язку та акції. Крім того, незважаючи на досить короткий строк функціонування строкового ринку, існують перспективи запровадження й інших видів деривативів за умови загального розвитку фондового ринку.

Можна сказати, що український фондовий ринок лише тестує перші деривативи. Використання в Україні світового досвіду похідних фінансових інструментів є ключовою передумовою ефективної реалізації процесу інтеграції валютно-фінансового ринку України у світову економіку і міжнародні валютно-фінансові відносини. Подальше формування і розвиток ринку похідних фінансових інструментів залежить від того, наскільки ефективним буде теоретично-методологічний і науково-практичний підхід щодо світового досвіду функціонування ринку деривативів.

Бібліографічний список

1. Учебники онлайн [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bookz.com.ua/5/9.htm>.

2. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 28.12.1994р. №334/94-ВР зі змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 24.12.2002р. №349-IV.

3. Іващук Н.Л. Ринок деривативів: економіко-математичне моделювання процесів ціноутворення. Монографія. - Видавництво Львівської політехніки, 2008. 472 с.

4. Економічна правда [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua>

5. Архивы издательского дома «Галицкие контракты» [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.kontrakty.ua>.

6. Глуценко А.С.. Розвиток вітчизняного ринку деривативів як складової ринку цінних паперів.